

Tarih Yazımında Meşruiyetçilik Anlayışının Osmanlı Kroniklerine Yansıması

Huriye BOSTANOĞLU¹

Öz

Osmanlı Devleti'nde tarih yazım geleneği devletin kuruluşuyla paralellik göstermemiş olup ilk önemli örneklerin ortaya çıkması II. Murad devrini bulmuştur. Osmanlı tarihi hakkında daha detaylı bilgiler içeren müstakil kaynakların telifi ise tarih yazıcılığının devlet tarafından da teşvik edilip çalışmaların hız kazandığı II. Bâyezid devrinde gerçekleşebilmiştir. Literatürde kronik olarak zikredilen kaynakların özellikle arşiv kaynaklarının bulunmadığı ilk devirlere ait bilgileri efsaneler, menakıbnameler ekseninde mitolojik unsurlarla açıklıyor olması söz konusu kaynakların güvenilirliği problemini ortaya çıkarmıştır. Kaynaklarda mitolojik motiflerin ön planda olması, esasında tarihi verileri bunların üzerinden kurgulamak üzere tercih edilen bir yöntem değildir. Bilakis eski devirlerden beri Türk İslam kaynaklarında ve farklı inançlara ait tarih yazımında da başvurulan bir izah yöntemidir. Osmanlı kroniklerinin söz konusu izah yönteminde tercih ettiği vasıtalardan birisi meşruiyetçilik olup, herhangi bir gücün, iktidarın ya da zaferin kabul edilebilir hale getirilmesi ve bunu gerçekleştirebilmek amacıyla toplumun değer yargılarına uygun argümanların kullanılması biçimidir. Osmanlı kroniklerinde meşruiyetçilik vurgusunun kullanımı, etnik aidiyet olarak Oğuz Han'a dayanmanın haricinde, yönetme hakkının ilâhî kaynağı olarak İslâm ve buna bağlı manevî anlam taşıyan rüyalarla ifade edilmektedir. Ayrıca sūfi tarikatlarla olan münasebetler ile ebediyeti, gücü temsil eden ağaç metaforu aynı amaca yönelik kaynaklarda işlenmiştir. Bahsi geçen kavramlar, Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair tartışmaların da ana başlıkları olmakla beraber bu çalışmada herhangi bir kuruluş problemine çözüm aranmayacaktır. Çalışmada Osmanlı kroniklerine yansımış meşruiyetçilik hususunun İslâm, mutasavvif çevre ve ağaç sembolü bağlamında işlenme biçimleri, gerekçe ve örnekleriyle birlikte açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Meşruiyetçilik, Kronik, Rüya, Kutsal ağaç, Metafor

Reflection of Legitism Approach in History Writing to Ottoman Annals

Abstract

The tradition of historiography in the Ottoman Empire did not show parallelism with the establishment of the state, and the first important examples emerged during the reign of II. Murad. The copyright of independent sources containing more detailed information about Ottoman history was realized during the reign of Bayezid II when historiography was also encouraged by the state and the studies gained momentum. The sources mentioned annals in the literature, explaining the information belonging to the first periods, especially in the absence of archival sources, with mythological elements on the axis of legends and menakibnames, revealed the reliability problem of these sources. Mythological motifs, which are especially emphasized in the sources, are not an explanation method that has been preferred in historiography since ancient times, and also preferred by other states in historiography, except for Turkish-Islamic sources. One of the means preferred by the annals in the explanation method in question is legitimacy, making any power, power or victory acceptable and using arguments by the value judgments of the society to achieve this. In the Ottoman annals, apart from relying on legitimacy, ethnic belonging to Oğuz Khan, Islam as the divine source of the right to rule and dreams with spiritual meaning, relations with Sufi sects and the tree metaphor representing eternity and power are processed. Although the aforementioned concepts are also the main topics of the discussions on the establishment of the Ottoman Empire, in this study, a solution to any founding problem will not be sought in the axis of these discussions. In this study, how the issue of legitimacy, which is reflected in the Ottoman annals, is handled within the framework of Islam, the mystic environment and the tree symbol, will be tried to be explained together with its justifications and examples.

Key Words: Legitimism, Annals, Dream, Sacred Tree, Metaphor.

Atıf İçin / Please Cite As:

Bostanoğlu, H.(2023). Tarih yazımında Meşruiyetçilik anlayışının Osmanlı kroniklerine yansıması. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(4), 1485-1494. doi:10.33206/mjss.1297586

Geliş Tarihi / Received Date: 16.05.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 17.07.2023

¹ Dr. Öğrt. Üyesi - İstanbul Topkapı Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, huriyebostanoglu7@gmail.com,

 ORCID: 0000-0002-3575-2785

Giriş

Devlet, emretme hak ve yetkisini elinde bulunduran kudretli bir sosyal nizamdır. Ancak hükümrânın söz konusu yetkiyi kullanabilmesi, emredilen kesim tarafından bu durumun meşru kabul edilmesiyle gerçekleşmektedir. Hükümrânlığı meşru olarak kabul edilmiş devlet ve topluluklarda yönetebilme yetkisi çeşitlilik göstermekle birlikte müşterek olan başlıklar üç temel kısımda toplanmıştır. Bunlar; gelenekçi karizmatik ve yasal hâkimiyettir. Türk devlet geleneğinde ise söz konusu meşruiyet kavramlarından karizmatik hâkimiyet anlayışı kabul edilmiştir. Böyle bir anlayışta hükümdar, yetki ve kudretini Tanrı tarafından kendisine lütfedilen güçten almıştır (Kafesoğlu, 1995, s. 236-237). Türk devlet telâkkisinde, Tanrının hükümdara bahsettiği yönetme yetkisi kut kavramıyla izah edilmiştir. Hunlarda, Göktürklerde, Uygurlarda han soyunun ilâhî bir kökeni olduğuna dair inanç söz konusudur. Hatta inancın kaynağı mitolojik bir zeminde izah edilmiştir. Buna göre hanlar gökten inen ışıktan gebe kalan prensesin çocukları olup özellikle Uygurlarda bu inanış yaygın olarak görülmüştür. Göktürklerde ve bazı Türk kavimlerinde görülen diğer inanışa göre ise hanın soyu Tanrının gönderdiği kurt ile çiftleşen prens/prensesten gelmektedir (Taneri, 1997, s. 106). Bahsi geçen mitolojik anlatılarda vurgulanmaya çalışılan husus, Türklerde egemenlik hakkının dayanağının Gök Tanrı ile olan bağlantısıdır. Orhun Kitabelerine göre Göktürk hükümdarı Bilge Kağan, tahta oturmasının dayanağını “Tanrı yarlık (izin, onay) verdiği için özüm tahta oturdum. Dünyanın dört köşesinden milletleri düzenledim...” diyerek kendi meşruiyetinin dayanağını belirtmiştir (Ergin, 2009, s. 23).

İslâmiyet’in kabulünden sonra kut geleneği, İslâm ile bütünleştirilmiştir. Türk sultanları, kendileriyle alakalı bazen Zillullah fi’- alem yani Allah’ın yeryüzündeki gölgesi, Allah’ın halifesi ve Allah’ın teyit ettiği gibi sıfatları kullanmışlardır. Bahsi geçen sonuncu sıfata istinaden hükümdarlar, İslâm ve hak yolunda buldukları işlerde Allah’ın yardımlarına nail olduklarına inanmışlardır (Turan, 1997, s. 101).

Yönetme Hakkının Meşru Kaynağı İslâm

Osmanlı kroniklerinde yönetim hakkının geri planındaki güç olarak İslâm vurgusu öteki ile olan mücadelelerde, fetihlerde vurgulanmıştır. Osmanlı ordularının her türlü hamlesi İslâm’ın gereği olarak işlenirken, zaferin arka planındaki ilâhî destek ve manevi yardıma vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla Osmanlı güçlerine karşı mukavemet eden öteki, İslâm’ın karşısında yer alan ve dolayısıyla yenilgiyi hak eden konumundadır. Genellikle kroniklerin anlatım üslubu bu telakki üzerine şekillenmiştir. Kaynaklarda bu yazım metoduna dair örneklere sıklıkla rastlanmaktadır. Bunlardan, Osman Gazi’nin Karacahisar’ı fethini konu edinmiş pasajda, halka imamlık yapmakta olan Dursun Fakih’in halkın isteklerini iletmesine karşılık Osman Bey ne icab ediyorsa yapılmasını emretmiştir. Ancak Dursun Fakih, Selçuklu sultanını işaret ederek ondan izin alınması gerektiğini hatırlatmıştır. Bunun üzerine Osman Bey: “Ona sultanlık veren Allah bana da gaza ile hanlık vermiştir” diyerek, şehri kendi kılıcıyla aldığına dikkat çekmiştir (Âşıkpaşazâde, 1992, s. 25). Osman Bey böylelikle hükümrânlığın ilâhî olduğuna, kendisinin de sultanla aynı haklara sahip olduğuna vurgu yapmıştır. Osman Bey ile alakalı başka bir anlatıda ise Beştaş Zaviyesi şeyhinin, Osmanlı ordularına her daim destek olan ilâhî gücün varlığına vurgu yapmasından söz edilmiştir. Buna göre Osman Gazi şeyhe, Sakarya Nehri’nin geçidini sorduğunda şeyh, “Allâh avniyle, her yir gazilere geçitdür” (Mehmed Neşrî, C. I, 1949, s. 91) demiştir. Böylelikle Osmanlı ordularının her türlü işinin kolaylıkla gerçekleşmesinin dayanağı hatırlatılmıştır. Orhan Gazi’nin oğlu Süleyman Paşa, Gelibolu/Bolayır’da atından düşerek şehit olmadan önce etrafındakilere, şayet yakınlarda ölürse kendisinin bu topraklara defnedilmesini vasiyet etmiştir. Hatta eğer düşman üzerlerine gelirse kaçmayıp mücadele etmelerini, Allaha tevekkül ederek onun hikmetini görmelerini tembihlemiştir (Anonim TAO, C. I, 1992, s. 19-20). I. Murad’ın tahta çıkmasına ilişkin Hoca Saadetin Efendi’nin eserindeki bir pasajdaki “Tanrının desteği ve sonsuz erdeminin eseri olarak şahlık tahtına oturunca ilk işi halkın ve askerlerin gereklerini görme, peygamberimiz hazretlerinin şeriatını yerine getirmek olmuştur” (C. I, 1999, s. 109) ibaresinde padişahın tahta oturmasının arkasındaki güç Allah’ın desteği olmakla birlikte aynı zamanda padişahın görevlerinden bir tanesinin de İslâm’a hizmet olduğu belirtilmiştir. Yıldırım Bayezid’in Macarlarla olan mücadelesinin bahsinde padişahın ve ilâhî güçlerin Osmanlı ordusunun ve padişahın yanında olduğu vurgusu sıklıkla işlenmiştir. Burada Tanrının desteğini sağlama konusunda, İslâm askeri ve padişahı olma hususu vurgulanmıştır (Hoca Saadetin Efendi, C. I, 1999, s. 220).

Mutasavvıf Çevrelerle Olan Münasebetler

Osmanlıların bir beylik olma yolundaki mücadelelerinden itibaren, sufi çevrenin desteğini sağlamayı bir devlet politikası haline getirdikleri anlaşılmaktadır. Söz konusu mistik tarikat ve teşkilatların o devirlerde irtibatla oldukları halk kitleleri üzerinde önemli tesirleri bulunmaktadır. Öyle ki etraflarında bulunan halk

kitlelerini bir isyana teşvik edebilecekleri gibi, mevcut bir başkaldırını da kolaylıkla bastırarak etkiye sahiplerdir. Dolayısıyla söz konusu kesim, yeni filizlenmekte olan bir devletin ıssız ve imara henüz açılmamış bölgelerde dahi tanıtılmasında önemli bir misyonu üstlenmiştir. Devlet, bahsi geçen zümreler ve bunların teşkil ettiği tekke-zaviyeler vasıtasıyla özellikle şehirleşme, iskân ve imar faaliyetlerinde önemli yol kat etmiştir (Barkan, 2015, s. 11). Söz konusu zümrelerin özellikle kırsal alanlarda konumlanmış olanlarının hem kendilerinin gezgin bir hayat tarzına sahip olmaları, hem de kurmuş oldukları tekke-zaviye vakfîyelerinde işaret edilen gelip geçene hizmet etme yükümlülükleri o dönemin koşullarında çok sayıda toplulukla irtibatla olduklarının göstergesidir.

Sufî zümreler, Osmanlı Beyliği'nin teşkili aşamasında İslâm coğrafyasında faaliyette bulunarak mühim vazifeler üstlenmişlerdir. Vefâî tarikatından Şeyh Edebalı, kuruluş dönemiyle adeta bütünleşmişken, Kumral Abdal, Geyikli Baba, Emir Sultan, Abdal Musa, Abdal Mehmed, Somuncu Baba gibi şahsiyetler bu devirde ön plana çıkmışlardır. Dursun Bey gibi devletin ilk bağımsızlık hutbesini okuyan fakıhlar ise genellikle imamlık vazifesi yaparak İslâm'ın o devirlerdeki öğreticileri olarak karşımıza çıkmaktadır (Şahin, 2007, s. XI).

Devletin kurucusu Osman Bey'in başta Şeyh Edebalı olmak üzere Kumral Abdal, Dursun Fakıh etrafında şekillenen ilişkilerinde kroniklerde geçen ortak nokta Osman Bey'in Kumral Abdal ve Dursun Fakıh'la Edebalı'nın zaviyesinden tanışıyor olmalarıdırⁱ. Osman Bey'in, sık sık Edebalı'nın zaviyesine konuk olduğu belirtilmektedir (Aşıkpaşazâde, 2003, s. 57). Dursun Fakıh'ın ise şeyhin diğer damadı olup fıkıh, tefsir, hadis ve usûl ilimlerini kayınbabasından öğrendiği, onun vefatından sonra yerine fetva ve şeriat ilimlerini öğretme vazifesini sürdürdüğü kaydedilmiştir (Taşköprüzâde Ahmed Efendi, 2019, s. 26). Devletin kuruluşu yıllarında Osman Bey'in etrafında toplanan zümrelerden birisi de Ahiler olmuştur. Osman Bey'in yakın çevresinde yer alan bu şahıslardan Ahi Şemseddin, Ahi Hasan'ın da Edebalı'yla akraba oldukları ileri sürülmüştür. Kroniklerin belirttiğine göre Ahi Şemseddin, Şeyh Edebalı'nın kardeşi (Neşri, C. 1, 1949, s. 131), Ahi Hasan ise şeyhin yeğenidir (Aşıkpaşazade, 2003, s. 84). Giese (2005, s.163), Şemseddin ve oğlu Hasan'ın Ahi olması durumunda Şeyh Edebalı ve damadı Osman Bey'in de Ahi olabileceğine dikkat çekmiştir. Giese, Aşıkpaşazade'nin Edebalı'yı bir Ahi profilinde tarif ettiğini belirtmiştir.

Osmanlı kroniklerinde göze çarpan meşruiyetçilik biçimlerinden bir tanesi de yazarların kendi soylarını veya tarikatlarını ön planda tuttuğu benmerkezci yazım üslubudur. Örneğin Vefai tarikatından olan Aşıkpaşazade, eserinde kendi tarikatını yüceltmıştır. Hatta ona göre sadece Osman Bey değil, Orhan Bey devrinde de, devlet meselelerinde Vefai tarikatından olan Şeyh Edebalı'nın görüşlerine başvurulmuştur. Aşıkpaşazade'nin, Osman Bey'in Şeyh Edebalı'nın damadı olması meselesi nedeniyle kendisini Osmanlı hanedanıyla akraba olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Arşiv vesikaları, Şeyh Edebalı'nın Bilecik'te zaviyesi bulunan bir Vefai tarikatı mensubu olduğunu, Osman Bey tarafından kendisine çeşitli mülkler temlik edildiğini doğrulamaktadır. (İnalçık, 2005, s.138,140). Ancak, Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerde Rumeli Bölgesinde gerçekleştirdiği fetihler ve akabinde yeni fethettiği bölgelerde uyguladığı iskân faaliyetlerinde destek gördüğü derviş zümrelere bunlara benzer ihşanlarda bulunmuştur. Dolayısıyla Osman Bey'in Şeyh Edebalı'ya sağlamış olduğu imkânları devlet politikasının bir neticesi olarak değerlendirmek gerekir. Vefai tarikatının Osman ve Orhan beyden sonra da devlet nezdinde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Çelebi Mehmed'in, kardeşlerine karşı olan muvaffakiyetindeki nedenlerden birisi de, konumlanmış olduğu bölgede faaliyette olan Vefâî tarikatı mensuplarının desteği olmuştur. II. Murad ise, Çorum'da (Mecidözü köyü) faaliyet göstermekte olan Elvan Çelebi Zaviyesi'nden Aşıkpaşazade'yi bizzat ordusuna almıştır. Anadolu'da saygın bir veli olarak tanınan Elvanⁱⁱ dolayısıyla Sultan, kendi davasında böylelikle Aşıkpaşazade'nin desteğini sağlamak istemiş olmalıdır (İnalçık, 2005, s. 120-122).

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu dönemlerde toplum içerisinde saygın, muteber şahıslar olan sūfî zümrelerin liderleri, fikirleri ve tutumlarıyla toplumu yönlendirebilecek kudrete sahiplerdir. Örneğin Vefâî Şeyhi Edebalı, tam olarak bu tanıma uygun bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Kroniklere göre Şeyh Edebalı, kızı Malhun Hatun'un Osman Bey ile izdivacı dolayısıyla Osmanlı hanedanıyla akrabadırⁱⁱⁱ. Hatta bahse konu olan kızla başlangıçta hem Osman Bey hem de Eskişehir beyi evlenmek istemişler, ancak her ikisi de bu izdivaç girişiminden olumsuz cevap almışlardır. Akabinde bu mesele, Osman Bey ve Eskişehir beyinin arasında savaşa neden olmuş, savaş Osman Bey'in galibiyetiyle neticelenmiştir (Mehmed Neşri, C. I, 1949, s. 75-77; Münecimbaşı Ahmed Dede, C. I, 1974, s. 60-61). Bu anlatıda iki farklı siyasî otoritenin de şeyhin kızına talip olması, muhtemel ki şeyhin nüfuzundan istifade etme mücadelesidir. Edebalı'nın da kızını Osman Bey'e vermek suretiyle dini itibarını siyasî bir güçle perçinlemeye çalışmış olmalıdır.

Dolayısıyla kroniklerde bahsi geçen, Osman Bey ile Vefâî Şeyhi Edebalı arasındaki bağlantı, şeyhin Osman Bey'in kayınpederi olmasından kaynaklı bir akrabalık ilişkisinden daha fazlası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yıldırım Bâyezid- Emir Sultan Buhârî^{iv} arasındaki münasebet de, siyasî otorite ile mutasavvıf çevre arasındaki ilişkilere örnek teşkil etmektedir. Emir Sultan Buhârî, Osmanlı padişahlarının hürmet göstererek sefer öncesi hayır duasını aldıkları, elinden kılıç kuşandıkları devrin önemli simalarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta Sultan II. Murad'ın İstanbul kuşatmasına Emir Sultan'ın beş yüz dervişleriyle birlikte iştirak ettiği ileri sürülmüştür (Müneccimbaşı Ahmed Dede, C. I, 1974, s. 279). Hüseyin Vassaf (2010, s. 51), Çelebi Sultan Mehmed'in, Emir Sultan Buhârî'den feyz alarak tekâmül eden veliyullahlardan birisi olduğunu, her işini sünnet-i seniyyeye uygun olarak gerçekleştirdiğini belirtmiştir.

Meşruiyet Kaynağı Olarak İlâhî Rüyalar ve Ağaç Metaforu

Türk devlet geleneğine göre hükümdar, devletin kuruluşunda öncelikle siyasî hâkimiyetini temin etmelidir. Bunun için tanrının söz konusu hâkimiyeti onaylaması esası bulunmaktadır. Tanrı tarafından sağlanan bu onayın bazen rüyalar kanalıyla gerçekleştiği anlaşılmaktadır (Akbıyık, 1997, s. 1). Rüyalar, İslamiyet öncesi Türk toplumlarında ve İslami gelenek içerisinde güvenilir bilgi kaynakları olarak kabul edilmiştir. Sıradan rüyaların haricinde özellikle kurucu ve siyasî anlamlar içeren rüyaların etkisi güçlü ve derin olmuştur. Rüyaların şahıslar ve topluluklar üzerinde önemli bir etkisinin olduğunun farkına varan iktidar sahipleri ise bu güçten istifade etmişlerdir. Dolayısıyla büyük devletler, kuruluşlarını devlet geleneklerini, kurucu rüyalar zemininde meşru hale getirmeye çalışmışlardır (Temizkan-Aktaş, 2012, s. 16). Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde içeren kaynaklardaki bilgilerin önemli bir bölümü efsaneler üzerinden aktarılmıştır. Bunların içerisinde bazı rüya anlatılarına rastlanmaktadır. Osmanlıların tarihi Osman Gazi'nin görmüş olduğu, çeşitli versiyonları da bulunan rüya ile başlamaktadır (Yazıcı, 2016, s. 123).

Osmanlıların ilk devirlerine ait başvuru kaynakları olan kroniklerde, İslâm'ın meşruiyet kaynağı olarak işlenmesindeki temalardan birisi de rüyalarlardır. Kaynaklarda başta Osmanlı sultanlarının olmak üzere, devlet görevlilerinin, tarikat ehlinin görmüş olduğu rüyalar benzer özelliklerle ifade edilmiştir. Buna göre devletin kuruluşu, herhangi bir bölgenin fethi gibi önemli olayların öncesinde görülen rüyalar, mübarek veya muteber bir şahıs tarafından ilâhî mesaj olarak yorumlanmıştır. Bunların arasında en bilineni ve birçok Osmanlı kroniğinde bahsi geçen Osman Bey'in rüyasıdır. Köprülü'ye (2003, s. 45) göre Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna isnad edilen tartışmaların argümanlarından birisi olup, Osman Bey'in devletin kuruluşu dönemlerinde henüz Müslüman olmayıp sonradan ihtida ettiğine delil olarak gösterilen rüya motifinin Osmanlı kroniklerinde iki farklı anlatım şekli bulunmaktadır. Bu rüyaların ortak noktası ise devletin kuruluşunda hanedan büyüklerinin Kur'an'a gösterdikleri hürmet ve yine muteber bir dini şahsiyet olarak Şeyh Edebalı'nın Osmanlı hanedanının devlet kurmasındaki manevî desteğidir. Bu rüya hadisesiyle Kur'an'a istinaden devletin kuruluşu kutlu bir zemine dayandırılmıştır. Üstelik burada meşruiyeti sağlamlaştıran tek dayanak Kur'an değil, Vefâî tarikatından olup bulunduğu muhitte kanaat önderi konumunda bulunan muteber şahıs Şeyh Edebalı'dır. Meşruiyetçiliğin sağlam temellere dayandırılmasında sadece rüya değil, onu yorumlayan şahısların toplum üzerindeki tesiri de öne çıkan özelliklerden birisidir. Esasında mutasavvıf kesim için mühim girişimlerin başlangıcında görmüş oldukları rüyalar ve bunların anlamı bir icazet yöntemi olarak kullanılmıştır. Bunlardan Osmanlı tarih yazarlarından Seyyid Mehmed Hâkim Efendi'nin (2019) rüyalarını kendisine klavuz edindiği anlaşılmaktadır^{vi}.

Osman Bey zamanında, Aydos Kalesi'nin Abdurrahman Gazi eliyle fethedilmesi hadisesi de bir rüya ile taçlandırılarak kaleme alınmıştır. Kalenin fethi öncesi rüyayı gören kişi ise kale tekfurunun kızıdır. Kız rüyasında pis bir suya düşmüş, tam boğulacakken bir yiğit kızı kurtarmıştır. Daha sonra Osmanlı birlikleri kaleyi kuşatmak için geldiklerinde rüyasındaki kurtarıcının Abdurrahman Gazi olduğunu anlayan kız, onunla anlaşarak Osmanlı birliklerinin kaleye kolaylıkla girmelerini sağlamış, buranın fethedilmesine vesile olmuştur (Müneccimbaşı Ahmed Dede, C. I, 1974, s. 72; Âşıkpaşazâde, 1992, s. 35-36; Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi, 1997, s. 57-58). Aslında benzer örnekler, Osmanlı kroniklerinde özellikle bazı kalelerin fethiyle bütünleşerek metafor olarak kullanılmıştır. Bilecik tekfurunun oğlu ile Yarhisar tekfurunun kızının düğün törenine Osman Bey'in de davet edilerek ona bir tuzak planlanması, ancak Osman Bey'in tuzağa karşı başka bir plan yaparak askerlerini kadın kılığında kaleye yerleştirip düğün esnasında boş olan kalenin böylelikle fethedilmesi hikâyesi Neşrî ve Âşıkpaşazâde'nin eserlerinde de geçmektedir (Neşrî, 1949, s. 97-103; Âşıkpaşazâde, 1992, s. 22-23).

Osmanlı kroniklerinde Emir Sultan Buhârî ile alakalı hadiselerde rüya anlatılarına sıklıkla yer verilmiştir. Baldırzade'ye göre Emir Sultan Buhârî'nin Anadolu'ya gelip sonrasında Bursa'ya yerleşmesinde,

Medine’de iken görmüş olduğu rüya etkili olmuştur. Emir Sultan, rüyasında Resûlullah’ın kendisine Anadolu’yu işaret ederek burada hizmet etmesini buyurduğundan bahsetmiştir. Hatta Emir Sultan’ın, Medine’den Anadolu’ya ulaşana dek bazı peygamberlerin, mübareklerin kabirlerine ziyarette bulunduğu, yolculuğu süresinde üç manevî kandilin ışıklarıyla kendisine rehberlik ettiği ileri sürülmüştür (Baldırzade, yp. 5b-6a).

Sultan II. Murad devrinde cereyan eden şezade Mustafa (Düzme Mustafa) isyanının bastırılmasında Emir Sultan Buhârî’nin görmüş olduğu rüyadan bahsedilmektedir. Emir Sultan Buhârî, rüyasında Osmanlı tahtına şezade Mustafa’nın geçtiğini görmesi üzerine Resûlullah’a, tahtın Sultan Murad’a geçmesi hususunda üç kez dua etmiş ve dileği gerçekleştirmiştir (Müneccimbaşı Ahmed Dede, C. I, 1974, s. 198; Gelibolulu Mustafa Âlî, 1997, s. 328). Emir Sultan Buhârî’nin Yıldırım Bâyezid’in kızı Hundi Hatun ile olan evliliği dolayısıyla damadıdır. Evliliğin hangi şartlarda gerçekleştiğine dair günümüzde çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Hundi Hatun’un rüyasında Resûlullah’ı görmesi ve bu evliliğin onun tarafından buyurulmasına dairdir. Yıldırım Bâyezid’in Rumeli civarında seferde olduğu sırada evliliğin gerçekleştiği, dolayısıyla sultanın muvafakatinin alınmadığı, nikâhı Molla Fenari’nin Yıldırım Bâyezid’in eşi Devlet Sultan’dan aldığı izin ile kıydığı ifade edilmektedir. Hatta Yıldırım Bâyezid, başlangıçta bu evliliğe karşı çıkmıştır. Ancak Molla Fenari’nin, Resûlullah soyundan gelen Emir Sultan Buhari’den övgüyle bahsetmesi ve Emir Sultan’ın bazı kerametleri neticesinde Bâyezid, evliliği onaylamıştır (Baldırzade, 8b-10a). Yıldırım Bâyezid tarafından Bursa’da yaptırılan Ulu Cami’nin nereye inşa edileceği konusunda da belirleyici olan Emir Sultan Buhârî’nin görmüş olduğu rüya olmuştur. Resûlullah, caminin tam olarak nereye yapılacağını rüya kanalıyla, Emir Buhârî’ye göstermiştir (Hüseyin Vassaf, 2010, s. 20).

Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan ile Fatih Sultan Mehmed arasında 1473’te gerçekleşen Otlukbeli Savaşı öncesinde Fatih Sultan Mehmed’in görmüş olduğu rüya, neticenin zaferle sonuçlanacağına yorulmuştur. Fatih’e rüyasına istinaden, başlangıçta Uzun Hasan’ın galip geleceği, ancak neticede kendisinin muzaffer olacağı müjdelenmiştir^{vii}.

Osmanlı kroniklerinde bazen rüyalar doğrudan padişah tarafından değil başka şahışlar tarafından görölerek büyük zaferler dolaylı olarak malum olmuştur. Yavuz Sultan Selim’i Mısır Seferine sevk edip Haremeyn topraklarının koruyuculuğunu ve hizmetini ona bahşeden rüyayı^{viii}, Kapı Ağası Hasan görmüştür. Hoca Saadetin Efendi’nin Yavuz Sultan Selim’in nedimi olan babası Hasan Can’dan bizzat duyup eserinde bahsettiği söz konusu rüya ekseninde Osmanlı padişahlarının bir hizmete, fethemur olmadan evvel bununla alakalı ilâhî rüyalar gördüklerine dair atıfta bulunulmuştur. Hatta Hasan Can’ın naklettiğine göre padişah henüz rüyadan haberdar olmadan hemen önce, atalarının bu konuda keramet sahibi kimseler olduklarına, ancak kendisine böyle bir lütfun nasip olmadığına işaret ederek müteessir olmuştur^{ix} (Hoca Saadetin Efendi, C. IV, 1999, s. 128-129). Padişahların kendileri tarafından görölen ve ilâhî gücün desteğini alarak başarıya nail olacaklarını işleyen rüya motiflerine nazaran Mısır seferi öncesi görölen rüya diğerlerinden farklıdır. Çünkü söz konusu rüyada başka bir şahsın rüyası kanalıyla Resûlullah, Yavuz Sultan Selim’e böyle kutsal bir görevi tevcih etmiştir.

Osmanlı kroniklerinde rüya motifi tasavvufi çevreler tarafından da kullanılmıştır. Gelibolulu Mustafa Âlî’nin eserinde bahsi geçen bir rüya hadisesinde Emirci Sultan (Emir-i Çin Osman)^x, Ahmet Yesevi tarafından Anadolu’ya İşlâm’ı yaymak amacıyla gönderilmiş olup (M.1204), zaviyesinin kurulacağı Keçikıran köyü kendisine rüya kanalıyla şeyhi Ahmet Yesevi tarafından tevcih edilmiştir (Gelibolulu Mustafa Âlî, 1997, s. 100-101). Kroniklerde, tasavvuf ehlinin kabul görmesi hususunda rüyaların devreye girdiği anlaşılmaktadır. Halvetiyye şeyhlerinden Yakub-i Germiyani, şeyh Sümbül Efendi’nin vefatından sonra yerine geçen Merkez Efendi’ye bağlanma konusunda ilk etapta kararsız kalmıştır. Rüyasında Resûlullah’ın sahabesi ile diğer büyüklerin Merkez Efendi’nin vaazını dinlemeye gelmelerini görmesiyle birlikte ertesi gün yeni şeyhe intisab etmiştir (Peçevi İbrahim Efendi, C. I, 1981, s. 327). Resûlullah ve sahabesinin onayladığı bir vazifeyi herhangi birisinin onaylamamasının mümkün olmayacağına dair bu rüya anlatısında hem Merkez Efendi’nin Postnişinliği hem de Yakub-i Germiyani’nin şeyhine bağlılığı meşru bir zemine oturtulmuştur. Bali Efendi (sarhoş)’nin, Halvetiyye tarikatının Ramazaniyye kolunun kurucusu Ramazan Efendi’ye intisap etmesi de kroniklerde rüya üzerinden desteklenmiştir. Bali Efendi, Sultan II. Bâyezid’in şehzadesi Ahmed’in de hocasının oğlu olup rüyasında bir şeyh ile müritlerini zikir halinde görmüş, şeyh de kendisine zikir halkasına neden dâhil olup olmadığını sormuştur. Bali Efendi, bir gün Ramazan Efendi ile bir rastlantı sonucu karşılaşınca rüyasında görmüş olduğu şeyhin o olduğunu anlayarak kendisine intisab etmiştir (Peçevi İbrahim Efendi, C. I, 1981, s. 327).

Osmanlı devlet recali, bazı önemli bölgelerde yüksek memuriyetler elde edebilmek amacıyla özellikle ilâhî kökenli rüyalarını ileri sürmüşlerdir. Mısır makamının tevcihi ile alakalı bazı devlet görevlilerinin burasının kendisine münasip olduğuna dair bir tartışma ortamında Şa'ranizade adlı bir devlet görevlisi, rüyasında Mısır'ın Hz. Muhammed tarafından kendisine tevcih edildiğini, görevi kendisinden başka her kim üstlenirse malının mülkünün berbat olacağını ve kendisine zulmedenlerin hayır görmeyeceğini ileri sürmüştür. Bunun üzerine Mısır ile ilgili beklentisi olan diğer görevliler susmuşlardır (Naima, C. IV, 1968, s. 1933-1934).

Korniklerde rüya motifi bazen ağaç metaforu ile bütünleştirilmiştir. Türk kültüründe köklü ve kalıcı olmayı, başlangıcı ifade eden ağaç, ezoterik anlayışta da yer almaktadır. Ezoterik anlayış yaradılışı bir ağaç sembolü ile ifade etmektedir. Adına Hayat Ağacı^{si} denilen bu ağaçtan semavi dinlerde de bahsedilmiştir. Hayat Ağacının yaradılışı olan bağlantısı tüm fiziksel ve ruhsal alemleri tek başına temsil etmesiyle alakalıdır. Ağaç, en üst dallardan en alt dallara kadar tüm alemleri ve dahilindeki her şeyi kapsamaktadır (Akıncı, 2008, s. 71,79). Türk kültür tarihinde kutsal ağaç teması Oğuz Kağanın eşinin ağaç kovduğundan dünyaya gelmesini, kut anlayışını, Ötüken'in ruhunu, Türk devletlerinin kuruluşunun müjdesini ve bunun gibi birçok folklorik, mitolojik kavramı ifade eden mukaddes bir semboldür (Sayılır, 2021, s. 189). Türk mitolojisinde göğsünden/göbeğinden çıkan ağaç motifi Ebulgazi Bahadır Han tarafından kaleme alınan Şecere-i Terakkime (Türklerin şeceresi) adlı eserde de geçmektedir. Eserde Kerence Hoca'nın oğlu Togırmiş, rüyasında göbeğinden çıkan ağacın büyüyerek dallanıp budaklandığını ve yükseldiğini görmüş, rüyayı yorumlaması için Miran Kahin'e anlatmıştır. Miran Kâhin bu rüyadan kimseye bahsetmemesi gerektiğini, çünkü bu rüyanın anlam itibari ile çok iyi olduğunu belirtmiştir (Ögel, 2002, s. 475). Miran Kâhin (Amiran Kâhin), rüyanın anlamına istinaden Togırmiş (Toqşurmiş)'un üç oğlunun (Duqaq, Tuğrul ve Arslan) da padişah olacağını, bu sırrı paylaşmamasını öğütlemiştir (Togan, 1982, s. 73). Türk-İslâm kültüründe toplumunun kolektif bilincinde bu rüyanın anlamı yaygın olarak herkes tarafından bilinen bir gerçeği yani tahta oturmayı, yeni bir devlet kurmayı ifade ettiği için aynı zamanda tedbirli olmayı da beraberinde getirmiştir. Genellikle bu içerikli rüyalar, anlam ve sonuç itibari ile beklenen şekilde yani saltanat kurmakla sonuçlanmaktadır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Osmanlı kroniklerini önemli kılan husus, arşiv kaynaklarının oldukça sınırlı olduğu kuruluş devirlerine ait olmalarıdır. Ancak kaynakların güvenilirliğine dair sorunlar halen güncelliğini korumaktadır. Osmanlı kroniklerinin temel problemi içeriğinden çok okunma ve değerlendirilme biçimi konusundaki yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır. Kroniklerin kendilerine mahsus, yazılmış oldukları dönemin şartlarını taşıyan bir yazım metodu bulunmaktadır. Söz konusu kaynakların yapısal özelliklerinden birisi olayları, durumları meşruiyetçilik zemininde işleyerek ifade etmesidir. Rüyalar, mutasavvıf çevreyle olan iş birliği ve kutsal ağaç figürünün İslami rüyaları tamamlaması en çok tercih edilen meşruiyetçilik temaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletin kuruluşu başta olmak üzere bazı seferlerin öncesinde, önemli kararların alınma arifesinde padişahların, saray mensuplarının, bazen de sıradan halkın görmüş olduğu İslâmî içerikli rüyalar doğrudan bir mesaj olarak kabul edilmiştir. Rüya motifi bunların haricinde mutasavvıf kesim arasında da yaygın olarak kullanılan bir meşruiyet vasıtası olarak kullanılmıştır. Ayrıca mitolojik öğelerden birisi olan kutsal ağaç metaforu da bazen İslâmî rüyalarla bütünleştirilerek kadim gelenekler devam ettirilmiştir. Ancak bütün bunların temelinde, görülen rüyanın yansıması olarak kabul edilen neticeyi kutsama, daha kabul edilebilir hale getirme niyeti yer almaktadır. Kaynaklarda işlenen diğer meşruiyet vasıtası ise otorite ile mutasavvıf kesim arasındaki dayanışmadır. Böyle bir iş birliğindeki amaç her iki tarafın da birbirinin mevcut şartlarından istifade ederek güç kazanma çabası olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı tarihi araştırmalarında kroniklerin kendilerine mahsus bir sembol dilinin olduğunun göz önünde bulundurulması kaynaklardan daha etkili istifade edilmesine katkı sağlayacaktır. Buradaki sorun kroniklerin başvurduğu anlatım üslubunun gerçekliğini sorgulamakla değil, bu yöntemin kaynakların kaleme alındığı dönemlerin normal olarak kabul görmesiyle çözülebilir.

Etik Beyan

"*Tarih Yazımında Meşruiyetçilik Anlayışının Osmanlı Kroniklerine Yansıması*" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Çatışma Beyanı

Çalışmaya ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Mühimme Defteri (MD), 31/481, s. 217.
- Akbıyık, Y. (1997). Türk devlet geleneğinde rüya motifi. *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi: Genel konular Sektörün bildirimleri içinde* (ss. 1-9). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akıncı, A. (2008). *Ezoterik öğretiler*. İstanbul: Dharma.
- Anonim Tevarih-i Ali Osman (1992). (Neşr. F. Giese, Haz. N. Azamat). Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Aşık Paşazade (1992). *Aşık Paşaoğlu tarihi* (Haz. H. N. Atsız). Milli Eğitim Basımevi.
- Aşık Paşazade Osmanoğullarının tarihi (2003). (Haz. K. Yavuz, M.A.Y. Saraç). Koç Kültür Sanat.
- Atık, K. (2001). *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Ali Osman*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Baldırzade Muhammed b. Mustafa b. Ali Dede el-Bursevi (H.1215). Vefayetname. Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi, Nr. 1308.
- Barkan, Ö. L. (2015). İstila devirlerinin kolonizatör Türk dervişleri ve zaviyeler. *İnsan & İnsan*, 5, 5-37.
- Edirneli Oruç Bey (1972). Oruç Beğ tarihi (Haz. H. N. Atsız). Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık.
- Ergin, M. (2009). Orhun Abideleri, 42. Basım, Boğaziçi Yayınları.
- Gelibolulu Mustafa Âli Efendi (1997). Kitâbü't-Tarih-i Kühnü'l-Ahbâr (Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'ndeki 901 ve 920 no.'lu nüshalara göre) (Haz. A. Uğur vd.). Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Giese, F. (2005). Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu meselesi. M. Öz ve O. Özel (Der.). *Söğütten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin kuruluşu üzerine tartışmalar*, (ss. 119-145). İmge Kitabevi
- Hadidi (1991). Tevarih-i Ali Osman (1299-1523) (Haz. N. Öztürk). Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Hayrullah Efendi (1999). *Osmanlı Devleti tarihi*, C. I (Haz. Z. Danışman). Son Havadis Yayınları.
- Hoca Saadetin Efendi (1999). Tacüt'-Tevarih, C. I, II, IV (Haz. İ. Parmaksızoğlu). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hüseyin Vassaf (2010). *Bursa hatırası* (Haz. M. Kara ve B. Kemikli). Bursa Büyükşehir Belediyesi Bursa Kültür A.Ş. Yayınları.
- İdris-i Bitlisi (2013). Heşt Behişt (VII. Ketibe), Fatih Sultan Mehmed devri (1451-1481) (Çev. M. İ. Yıldırım). TTK Yayınları.
- İnalçık, H. (2005). Âşıkpaşazâde tarihi nasıl okunmalı? M. Öz ve O. Özel (Der.). *Söğütten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin kuruluşu üzerine tartışmalar*, (ss. 119-145). İmge Kitabevi.
- Kafesoğlu, İ. (1995). *Türk milli kültürü* (Düzeltilmiş 13. baskı). Boğaziçi Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2003). *Osmanlı imparatorluğunun kuruluşu* (Genişletilmiş 3. baskı). (Yay. Haz. O. F. Köprülü). Akçağ Yayınları.
- Mehmed Hâkim Efendi (2019). *Hâkim Efendi tarihi*, C. I. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Mehmed Neşri (1949). *Kitab-ı Cihan-Nüma, Neşri tarihi*, C. I. (Haz. F. R. Unat ve M. A. Köymen). TTK Basımevi.
- Müneccimbaşı Ahmed Dede (1974). *Müneccimbaşı tarihi*, C. I, II (Sad. İ. Erünsal). Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık.
- Naima Mustafa Efendi (1968). *Naima tarihi*, C. IV (Çev. Z. Danışman). Zuhuri Danışman Yayınevi.
- Ocak, A. Y. (1995a). Emirci Sultan. *Türkiye Diyanet Vakfı İşlâm Ansiklopedisi* (DİA) içinde C. 11 (ss. 153-155). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1995b). Elvan Çelebi. *DİA* içinde C. 11(ss. 63-64). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Olgunlu, A. C. (2010). *Ana tanrıçadan Mevlanaya*. İstanbul: Karakutu.
- Ögel, B. (2002). *Türk mitolojisi*, C. 2. TTK Basımevi.
- Peçevi İbrahim Efendi (1981). *Peçevi tarihi*, C. I, (Haz. B. S. Baykal). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sayılır, ř. B. (2021). Türklerin ağaç ile mitolojik ve tarihi bağları üzerine bir değerlendirme. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 187-198.
- şahin, H. (2007). *Osmanlı devletinin kuruluş döneminde dini zümreler (1299-1402)* (Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi.
- Taneri, A. (1997). Türk devlet geleneği: dün-bugün. Bilge Kültür Sanat.
- Taşköprüzade Ahmed Efendi (2019). Eř-şakâ'ıku'n-Nu'Mâniyye Fi Ulemâ'd-Devletü'l-Osmâniyye, Osmanlı alimleri. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Temizkan, A.-Aktaş, E. (2012). Türk devlet geleneğinde iktidarın meşrulaştırılmasında iktidarın rolü. *Karadeniz Araştırmaları*, 33(33), 13-22.
- Togan, Z. V. (1982). *Oğuz Destanı, Reşideddin Oğuznâmesi*, Tercüme ve Tahlili. Enderun Yayınları.
- Turan, O. (1997). *Türk cihan hâkimiyeti meşkûresi tarihi*. Boğaziçi Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1941). Gazi Orhan Bey vakfiyesi. *Belleten*, 5(19), 277-288.
- Yazıcı, M. (2016). Osmanlı dünyasında rüya görmek üzerine. *Asia Minor Studies*, 4(7), 120-148.

EXTENDED ABSTRACT

Ottoman historiography started after the establishment of the state. Historiography, the first important examples of which emerged during the reign of Murad II, XV. Since the middle of the century, with the emergence of independent Ottoman historical sources, it has made significant progress. XV. century, especially Sultan II. The period of Bâyezid was a period in which he gave the most important examples in the field and the sultan supported these activities. The absence of archival records, especially of the foundation years of the Ottoman Empire, made the annals a source of reference. However, the annals' explanation of the first years of the state in the axis of legends and menakibnames brought up the question of whether these sources are reliable. Therefore, the mythological themes emphasized in the sources were questioned by considering them on the axis of reality, and it was started to be emphasized that it would not be a scientific approach to build history on them. The mythological materials used in the annals were preferred only as a writing method instead of fictionalizing the political activities of the Ottoman Empire. These mythological elements are entirely related to the annal's writing technique. One of the most important materials of the writing method of the annals is the understanding of legitimacy. Before accepting Islam, it was believed that in Turkish states, the ruler and her family received the authority to rule that state from God. This state tradition, which is accepted as the understanding of Kut, continued after the Turks accepted Islam. The source of the authority of the Turkish-Islamic rulers to establish state and administer the state is again God. The legitimate source of the Turkish-Islamic rulers to rule their states has been Islam. In the method of historiography, legitimacy is the form of making any power, power or victory acceptable and using arguments by the value judgments of the society to achieve this. The understanding of legitimacy emphasized in the Ottoman annals was emphasized in the form of divine dreams, sacred trees, cooperation between Sufi circles and political authority. In this study, Islamic-themed dreams, relations with the Sufi environment, and sacred tree motifs integrated with dreams, which are among the legitimacy approaches mentioned in this study, are tried to be explained in the example of annals. In the sources, the dream motif has been used in many situations, such as explaining the establishment of the state, winning important victories, and pointing to the divine basis in the struggles with the other. Another purpose of dream motifs is to be a means of blessing due to the divine content. Especially Hz. Since the meaning is accepted as a direct command in dreams containing Muhammad, this situation has been adopted as a blessing in Islam as well as the meaning and return of the dream. The other means of legitimacy in the annals is the cooperation between Sufi circles and the state. During the establishment of the state, Sufi dervishes especially the sheikhs, who were their leaders, provided a lot of support. Among them, Sheikh Edebalı, the leader of the Vefâî sect, stands out. Sheikh Edebalı is also the father-in-law of Osman Bey, the founder of the Ottoman Empire. According to the annals, sheikh Edebalı first interpreted the dream that Osman Bey had with the understanding of legitimacy. According to his dream, the Sheikh gave him the good news that Osman Bey would establish a great state and gave his daughter to Osman Bey for this reason. In addition, during the establishment years, Geyikli Baba, Emir Sultan Buhari, Kumral Abdal, Abdal Musa, Abdal Mehmed, and Somuncu Baba are seen as people who have relations with the state. By cooperating with this group, the state benefited from their reputation in society at that time. This Sufi group, on the other hand, had the power to protect themselves by supporting the state. For this reason, the annals tried to gain legitimacy by emphasizing the relationship between the Sufis and the state, especially in the establishment periods. Because at that time the sheikhs of these sects were highly respected in the society. It has the power to gather a large mass of people around them and direct them as they wish. Another means of legitimacy brought to the fore in the annals is the symbol of the sacred tree. In the pre-Islamic Turkish culture, the tree was considered sacred, and this situation is expressed in the literature with the tree cult. The concept of a tree of life in esoteric teachings was also used in mythology as a sacred tree in pre-Islamic Turkish culture. After the adoption of Islam, this mythological symbol transformed into a divine meaning and took its place in dreams that heralded the sultanate. As a result, the meaning of a tree coming out of their belly, which statesmen saw in their dreams during the establishment phase of states, growing and covering the whole world with its branches, has become a symbol of establishing a new state. The most obvious example of this is the dream with the same content seen by Osman Bey. Here, the mythological sacred tree and the Islamic motif are integrated. The main problems of Ottoman annals are the approaches to their reading rather than their content. Particularly, the parts that contain information about the foundation years of the state are sources that have no alternative in terms of illuminating the periods when there are no archival records. However, the fact that the annals of this period dealt with a lot of information about legends, legends and mythology is only related to the writing technique of these sources. The problem here can be solved not by questioning

the reality of this narrative style used by the sources, but by accepting the use of such a method as the normal of that period. XV. In the periods after the second half of the century, important developments emerged in Ottoman historiography. In this period, historiography was supported by the state. However, to use the annals correctly, it is necessary to know the lives of the authors and to consider the conditions under which they wrote their works. In short, if the message that the annals try to give and the writing style are known, they can be benefited more effectively. In this context, with the understanding of legitimacy reflected in the Ottoman annals, the conclusion that the writers are trying to reach is nothing but making the important events and situations acceptable.

Son Not

ⁱ Osman Gazi'nin, Şeyh Edebalı'ya rüyasını anlattığı esnada buna şahit olanın bazı kaynaklarda Kumral Abdal (Âşıkpaşazâde, 1992: 16; Münecimbaşı Ahmed Dede, C. I, 1974: 47), bazılarında ise Durgut (Durvut) derviş (Mehmed Neşri, C. I, 1949:83) olduğu kayıtlıdır.

ⁱⁱ Elvan Çelebi, XIII.yüzyılın ilk yarısında Moğol istilası nedeniyle Anadolu'ya kaçarak gelmiş, devrin siyasi ve dini meselelerinde yer almış Türkmen şeyh ailesine mensuptur. Babası Anadolu tasavvuf tarihinin önemli isimlerinden Aşık Paşa, dedesi Karamanoğulları Beyliğinin kurucusu Muhlis Paşa, büyük dedesi ise Baba İlyas Horasani'dir. Elvan Çelebi, hayatını Çorum/Mecitözü arasındaki Elvan Çelebi zaviyesinde geçmiştir. Zaviyenin mensupları arasında Baba İlyas Horasani nedeniyle gayri sünnidir. Ancak Babai Ayaklanmasının yarattığı olumsuz intibayı silmek adına özellikle Elvan Çelebi'yle birlikte sünneleşmiştir (Ocak, 1995b: 64).

ⁱⁱⁱ Bazı araştırmalarda Şeyh Edebalı'nın, Osman Bey'in kayınpederi olması hususunun şüpheli olduğu ileri sürülmüştür. İnalçık'a (2005:133-135) göre arşiv kayıtlarında, Şeyh Edebalı (Ede)'nin tarihi bir şahsiyet olarak Osman Bey devrinde yaşamış ve ondan bazı ihсанlar görmüş olduğu muhakkaktır. Hatta Bilecik'te kendi adıyla kurulmuş olan Ede Zaviyesi'ne Osman Bey tarafından Kozagaç köyü, Orhan Bey tarafından ise Kozagaç köyü tevcih edilmiştir. Söz konusu vakıflar Ede'den sonra oğullarından önce Mahmud, arkasından Mehmed'in tasarrufunda olmuştur. Aşıkpaşazade de gençlik yıllarında şeyhin oğlu Mahmud ile görüştüğünü belirterek bunların soyu hakkında bilgi aldığı belirtmiştir. Ancak bunlara rağmen şeyhin Osman Bey'in kayınpederi olduğuna dair bir kayıt bulunmamaktadır. Uzunçarşılı (1941) ise Orhan Bey'in annesinin ismi konusunun net olmadığına dikkat çekmiştir. Uzunçarşılı, Orhan Bey'e ait bir vakfiye kaydında şahitler arasında Mal Hatun'un adının geçtiğini ve babasının adının Ömer olduğunu, umumi kaynaklardaki bilgilerin aksine vakfiyeye göre Mal Hatun'un Osman Bey'den sonraki devirde öldüğünü belirtmiştir. Kroniklerde söz konusu hatunun isimlerinin Malhun, Balahun ve Rabia gibi farklı şekillerde zekredilip bunların farklı kişiler olabileceğini ileri sürmüştür. Ancak Osmanlı arşiv kaydında Osman Bey'in zevcelerinden birisinin Şeyh Edebalı'nın kızı olup mülkü olan Kozagaç köyünü, zaviyesine vakfettiği belirtilmiştir (MD.31/Hk.No. 481: 217; Uzunçarşılı 1941: 284-285). Mühimme kaydı esas alındığında isim konusu netleşmemiş olsa dahi Edebalı'nın Osman Bey ile evlenmiş bir kızı olduğu anlaşılmaktadır.

^{iv} Emir Sultan Buhârî, Yıldırım Bayezid'in kızı Hundi Sultan'ın eşidir. Nurbahşiyye/Kübreviyye tarikatinden olup XIV. yüzyılın sonlarında Buhara'dan Bursa'ya gelmiştir. Bursa'ya yerleştikten sonra burada irşad faaliyetlerini sürdürmüştür, Bkz, (Münecimbaşı Ahmed Dede, C. I, 1974: 278).

^v Osman Bey, bir gece Müslüman sofi Şeyh Edebalı'nın evine misafir olmuştur. Ev sahibi bir raf üzerine Kur'an'ı koyduğu anda Osman Bey bunun nasıl bir kitap olduğunu sormuştur. Bunun üzerine şeyh, kitabın Allah'ın kelamı olan Kur'an olduğunu söylemiştir. Osman, o gece hiç uyumadan ayakta olduğu halde Kur'an'ı okuyup sabaha karşı uykuya dalmıştır. Rüyasında ise bir melek görünerek, Kur'an'a göstermiş olduğu saygıya istinaden kendisinin ve soyunun aziz ve mükerrem olacağına işaret edilmiştir. Rüyanın diğer versiyonunda ise Osman, Şeyh Edebalı'nın kızıyla evlenmek istediği halde Şeyh buna razı gelmemektedir. Osman Bey, bir gece şeyhin evinde uyuduğu vakit rüyasında Şeyhin göğsünden bir ay çıkararak kendi göğsüne girdiğini görmüştür. Bunun üzerine Osman Bey'in göbeğinden bir ağaç çıkararak dallarının gölgesiyle bütün dünyayı sarmıştır. Şeyh ise bu rüyayı Osmanlı hanedanının dünyaya hâkim olacağına yorarak kızını Osman Bey'e vermeyi kabul etmiştir (Köprülü, 2003: 45); rüya benzer içeriklerle (Âşıkpaşazâde 1992: 16), (Atik, 2001: 95), (Neşri, 1949: 73, 83), (Hadidi, 1991: 30-31), (Hoca Sadettin Efendi, C. I, 1999: 29-30). Bazı kroniklerde rüyayı gören Ertuğrul Gazi'dir, Bkz, (Öztürk, 2000: 11), (Edirneli Oruç Bey, 1972: 24,25), (Anonim TAO, 1992: 10), (Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, 1997: 37-38), (Hayrullah Efendi, 1971: 100).

^{vi} Hâkim Efendi, şeyhi Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) Fusûsü'l-Hikem ve Husûsü'l-Kilem adlı eserini Türkçeye çevirmesinin nedeni olarak rüyasında şeyhinin bunu talep etmesi olarak belirtmiştir. Müellif ayrıca 1729 tarihinde Mısır'da iken, Hz. Muhammed (s.s.v.)'i, oğlu İbrahim'i rüyasında salavât getirirken görmüş, Hz. Muhammed (s.a.v.) kalpları Hz. Ali tarafından toparlanan salavât-ı şerifelerin Hâkim Efendi'ye öğretilmesinin buyurmuştur. Rüyadan sonra müellif Mir'âtü'n-Necât adlı eserini kaleme almıştır, Bkz, (Mehmed Hâkim Efendi, C. I, 2019: LXXXIII, LXXXVI).

^{vii} Rivayete göre Fatih Sultan Mehmed, Uzun Hasan'la olan Otlukbeli Savaşından evvel rüyasında Uzun Hasan'la güreş tuttuğunu görür. Önce Uzun Hasan, Fatih'in bir dizini yere değdirerek az bir farkla galip duruma geçer. Ancak Fatih hemen ayağa kalkarak Uzun Hasan'ın karnına bir pençe vurarak ciğerinin bir parçasını kopartıp yere atar. Tam bu sırada uyanır ve savaştan önce Uzun Hasan'ın galip geleceğini düşünerek endişelenir. Bunun üzerine maiyetinden alim bir kimseden rüyayı yorumlamasını ister. Rüyayı yorumlayan alim ise Sultanın kesin bir zafer kazanacağını müjdelir. Gerçekce olarak ise kendisinin henüz o sabah Kur'an'dan tefe'ül ettiğini, niyet olarak Fetih suresinin çıktığını, bunun ebcele hesabıyla 878 tarihine denk düştüğünü, dolayısıyla durumun galibiyete delalet ettiğini ileri sürer. Ancak sultan rüyayı yorumlayan bu zata, yine de söz konusu galibiyetin kendisine ait olup olmayacağını nereden anladığını sorar. Alim ise tefe'ül niyetini bizzat sultanın adına yaptığını, ayrıca Fetih Suresinde Muhammed Aleyhisselam'a hitap edildiği ve isimlerinin benzerliği göz önüne alındığında sultanı da işaret ediyor olabileceğini ileri sürer. Savaş esnasında Uzun Hasan'ın oğlu Mirza Zeynel'in öldürülmesi ise Fatih tarafından, rüyasında Uzun Hasan'ın ciğerinden bir parça söküp yere

atmasıyla yorumlanır. Bkz, (Müneccimbaşı Ahmed Dede, C. II, 1974: 345-347; Hoca Sadettin Efendi, C. III, 1999:125-126; İdris-i Bitlisi, 2013: 210).

^{viii} Hoca Sadettin Efendi'nin babası Hasan Can'dan naklettiğine göre rüyayı gören Kapıcı Ağası Hasan'dır. Ağa, görmüş olduğu rüyanın tesiriyle oldukça tedirgin, telaşlı vaziyettedir. Rüyasını Hasan Can'a anlatırken kapıyı işaret etmiştir. Rüyasında kapının çalındığını, merak edip bakmak istediğinde kapının bir insanın sığınacağı kadar aralanmış olduğunu, dışarıda ise Arap simalı ve nur yüzlü silahlı kişilerin durduğunu görmüştür. Hatta bunlardan dört tanesi en ön safta yer alıp her birisinin elinde sancak, en öndeki şahsın elinde ise padişahın ak sancağı bulunmaktadır. En önde bulunanlar dört halife olup Hasan Ağa ile konuşan ise Hz. Ali'dir. Hz. Ali, diğer üç kişinin Hz. Ebubekir, Hz. Osman, Hz. Ömer olduklarını, diğerlerinin ise Hz. Muhammed'in ashabı olduklarını takdim ettikten sonra niçin geldiklerini merak edip etmediğini sormuştur. Hasan Ağanın buyurun demesiyle birlikte, Resulullah'ın Sultan Selime selam söylediğini ve Haremeyn hizmetinin ona buyurulduğunu belirtmiştir, Bkz, (Hoca Sadettin Efendi, C. IV,1999: 128-129).

^x Emir-i Çin Osman olarak da bahsedilmesi, Ahmet Yesevi tarafından Çin'de peyda olan ve halkın korkulu rüyası haline gelen bir Ejderhayı öldürmesine istinaden verildiği efsanesine dayanmaktadır. 1972 yılına dek, Emirci Sultan ile alakalı bilgiler efsaneler menkubeler üzerinden izah edilirken, söz konusu tarihte Yozgat civarındaki Osman Paşa tekkesi köyünde bulunan zaviyeye ilişkin arşiv kayıtlarıyla birlikte Emirci Sultan ve zaviyesine ilişkin bilgiler netleşmiştir. Buna göre asıl adı Şerefüddin İsmail b. Muhammed olup Emirci Sultan onun lakabıdır. Osman adı ise kendisiyle alakalı olmayıp bir süre zaviyenin mütevelliliğini yürütmüş olan amcasının oğlu Osman Paşa ile alakalıdır. Zaman içerisinde Osman adı Emirci lakabıyla bütünleşerek Emir-i Çin Osman şekline dönüşmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Zaviyeye ait belgelerden onun büyük bir Sufi ailesinden geldiği, aile efradına dair isimlerde Emir lakaplarını kullanılmış olması seyyid ailesinden olduğu anlaşılmaktadır, Bkz, (Ocak, 1995a: 153-155).

^{xi} Hayat Ağacı motifi Selçuklu ve Osmanlı mimari ile dokuma sanatlarında da kullanılmıştır. Halı desenlerinde 7- 9 katman kullanılmıştır. Buradaki sayılar Türk kültüründe göğün katlarını ifade etmekte olup inanışa göre ölümler bu katları tırmanarak cennete gitmektedir, Bkz, (Olgunlu, 2010: 261).